
Česká věda dohání zpoždění

Česká věda dohání zpoždění

V příštím roce můžeme financovat jen čtvrtinu podaných grantů, říká Josef Syka, předseda Grantové agentury České republiky.

Dotknou se úsporná opatření vlády základního výzkumu?

Na základním výzkumu se bude příští rok šetřit. Grantová agentura je samostatná instituce s vlastním rozpočtem a v roce 2008 dostane stejný objem peněz jako letos. To znamená, že na rozdíl od minulých let nedostaneme víc prostředků. Dosud jsme každoročně dostávali přibližně o 100 milionů korun víc. Budeme mít zhruba 1,5 miliardy a to nám dovolí financovat jen 25 procent podaných žádostí o grant, možná i méně. Letos to bylo 30 procent.

Nemůžete rozpočty žadatelů seškrtnat, aby se dostalo na víc grantů?

To ze zásady neděláme. Považujeme žádost o grant za nedílný celek a nechceme do něj zasahovat. Krácení prostředků na jednotlivé granty se neosvědčilo. Dělají to třeba v Německu a praxe je pak taková, že žadatelé už předkládaný rozpočet automaticky o třetinu nadsadí, protože vědí, že jim ho grantová agentura přibližně o třetinu seškrtná.

A dostanou peníze ti, kteří mají lepší projekt, nebo hrají roli spíše osobní kontakty a protekce?

Prosadit grantový návrh jen protekcí a známostmi není u nás jednoduché. Komise, které návrhy posuzují, mají více než sto členů. Další posuzovatelé sedí v podkomisích. Celkem do rozhodování může zasáhnout až 500 lidí. Každý rok se zhruba třetina z nich mění. A pak jsou tu samozřejmě ještě zahraniční oponenti, kteří všechny granty posuzují. Zavedli jsme pravidlo, že každý projekt musí být předložen v angličtině a mít nejméně jednoho zahraničního oponenta.

Mohou získat grant i žadatelé, kteří nepracují na vědeckém pracovišti, například firmy ze soukromého sektoru?

Grant mohou získat i fyzické nebo právnické osoby, které nejsou nijak spojeny s pracovišti Akademie věd či vysokých škol, ale v základním výzkumu není takových žadatelů mnoho. Přibližně dvě až tři procenta grantů dostávají fyzické osoby nebo soukromé subjekty.

* Objevují se názory, že český základní výzkum stagnuje. Jak se to vůbec dá změřit?

Hodnotit výsledky dosažené v jednotlivých vědních disciplínách není jednoduché. Existují ale mezinárodně uznávané parametry a podle nich můžeme spolehlivě sledovat posun v kvalitě české vědy. Například jedním z nich je relativní citační index, který ukazuje počet citací vědeckých statí publikovaných pracovníky určité země ve srovnání se světem. Průměrná hodnota světové databáze citací je 1. Česká republika (resp. ČSSR) měla v roce 1989 relativní citační index 0,3 a v současné době už je to 0,9. Rychle tedy doháníme zpoždění a blížíme se ke světovému průměru. Grantová agentura České republiky k tomu rozhodně přispěla, samozřejmě vedle dalších významných faktorů, jako bylo otevření hranic a rozšíření možností spolupráce se zahraničím.

* Které vědní obory dosahují za poslední období nejlepších výsledků v základním výzkumu?

Nejlépe jsou na tom technické vědy. Dobře jsou na tom také přírodní vědy a například lékařský výzkum se posunul o několik příček kupředu. Finská akademie věd, která je vlastně národní grantovou agenturou Finska, vydává každých pět let souborný přehled vývoje citačních impaktů 30 zemí OECD. České technické vědy jsou na 20. místě, medicínský výzkum na 23., humanitní vědy si polepšily z 29. na 26. místo. Nejhůře jsou na tom sociální vědy, včetně české ekonomie, které zůstávají stále na předposledním 29. místě.

* Kritici českého grantového systému tvrdí, že pohřbívá talenty. Když má někdo originální hypotézu, nemá šanci získat na ni grant, protože akademické prostředí je příliš konzervativní.

Teoreticky to tak je. Bohužel si nemůžeme dovolit financovat riskantní granty, u nichž není vůbec žádná záruka. V některých zemích, například Spojených státech, na to vyčleňují grantové agentury určitou malou část prostředků, u nás jich je tak málo, že si to ani nemůžeme dovolit. Ze své zkušenosti však mohu říci, že nová hypotéza většinou vzniká v průběhu řešení nějakého výzkumného projektu. Pak je samozřejmě v jeho rámci možné ji alespoň částečně ověřit a na základě dílčích výsledků požádat o jiný grant. Talenty nepohřbíváme.

* Neodrazuje od základního výzkumu v České republice zejména mladé lidi to, že budou chudí?

Peníze jistě hrají velkou roli. Mladí lidé po vysoké škole obvykle zakládají rodinu a potřebují finanční prostředky. Budoucí vědec má však zpravidla kladný vztah k badatelské činnosti, což se projevuje už na střední či vysoké škole. Pokud inklinuje k vědě, nebyvají peníze jediným faktorem, o kterém uvažuje. Ostatně čeští vědci už nejsou tak chudí. Patří ke střední třídě a jejich platy se rovnají platům technické inteligence. Ani ve Spojených státech vědci nejsou nijak extrémně bohatí. Bill Gates je výjimkou.

* Snažíte se získávat mozky ze zahraničí?

Zahraniční vědci už u nás pracují, stále jich přibývá a někteří dokonce zůstávají delší dobu. Nedávno jsem navštívil Čínu, abych zjistil, zda by mladí Číňané nechtěli bádát v České republice, protože je známo, že takto odcházejí do světa. Nevypadá to však příliš nadějně, protože je o ně obrovský zájem. Odjíždějí zejména do Spojených států. V Evropě míří především do Německa, které zřídilo pobočku své grantové agentury přímo v Pekingu a je v jejich náboru velmi aktivní.

* Proč je o mladé čínské vědce takový zájem?

Má to samozřejmě ekonomický podtext. V současné době to je tak, že Číňané, ale například i Indové, se po nějaké době strávené v zahraničí vracejí do vlasti a samozřejmě si s sebou přivážejí i cenné kontakty a vazby. To podporuje nejen vědeckou ale i obchodní, ekonomickou a další spolupráci.

* V České republice je společenská prestiž vědců nízká. Copak vůbec netouží po slávě a popularitě jako jejich zahraniční kolegové?

Je pravda, že vědci nepatří v Česku mezi celebrity, které jsou každý den na prvních stránkách novin. Neřekl bych, že je to tím, že netouží po uznání a společenské prestiži. Možná je to proto, že ji měří i jinými hodnotovými měřítky - například vědeckými tituly, členstvím v prestižních mezinárodních vědeckých společnostech. Tam je obrovská konkurence nebo přesněji řečeno přímo boj, ale to není vidět. Sám nevím, proč se o českých vědcích tak málo mluví a píše.

Profesor Josef Syka (67) ukončil studium na Lékařské fakultě UK v Praze v roce 1965. Titul kandidáta věd v oboru neurofyzologie získal v roce 1971. Doktorát věd obhájil v roce 1991, ve stejném roce se habilitoval pro obor fyziologie na 1. lékařské fakultě UK v Praze. V roce 1996 byl jmenován profesorem. Působí v řadě světových odborných organizací. V letech 1994 až 2001 byl ředitelem Ústavu experimentální medicíny AV ČR. Od roku 2001 je členem Akademické rady AV ČR.